

Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark

nogle pointer fra turistsektoren

Haastrup, Niels

Published in:

Roskilde Universitetscenter. Lingvistgruppen. Rolig-Papir

Publication date:

1983

Document Version

Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):

Haastrup, N. (1983). Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark: nogle pointer fra turistsektoren. *Roskilde Universitetscenter. Lingvistgruppen. Rolig-Papir*, 83(29), 39-56.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark

- nogle pointer fra turistsektoren

Niels Haastrup

A,1 Problemstillingen.

Det er velkendt, at engelsk er udbredt som verdenssprog - det dominerende i vor del af verden.

Det er også velkendt, at forskellige samfundslag i et sprogsamfund har forskellig sprogbrug, og i forhold til standardsproget forskelle i holdning og færdighed.

Men den moderne forskning i og debat om klassesprog i Danmark har i vidt omfang set bort fra befolkningens kompetence i og holdning til engelsk. Det gælder også forholdet til andre fremmedsprog.

I England og USA er færdighed i fremmedsprog ikke netop en prestige-markør, men et praktisk anliggende. Standardsproget er jo et verdenssprog. Men det var herfra, debatten om klassesprog bredte sig. Klassesprogsdebatten får ved sin medbragte blindhed for fremmedsprogene et skævt forhold til de gængse sproghistoriske fremstillinger i de små nationalstater. Hos Skautrup f.eks. er forholdet mellem dansk og fremmedsprog en central problemstilling - også i det sprogsociologiske perspektiv. Det drejer sig ikke blot om dansk sprog, men om danskernes sprog ¹⁾.

Kommer man fra sproghistorien, er det en banalitet at fastslå, at fremmedsprogene spiller en afgørende rolle i dagens Danmark.

Kommer man fra forskning i og debat om klassesprog og kønssprog er det ingen banalitet.

Derfor dette foredrag.

A,2 Materialet.

Det statistiske materiale, vi har til belysning af sagforholdene, er tilvejebragt med andre formål for øje og måler derfor ikke uden videre det, som det ville være mest interessant at måle. Men det er professionelt indsamlet.

Det stammer fra to af hinanden uafhængige undersøgelser:

AIM-undersøgelsen fra 1977, udført for Danmarks Radios Undervisningsafdeling til belysning af behov for undervisning i fremmedsprog.

Ferieundersøgelsen 1980, udført af Danmarks Statistik (A-1981-27).

Jeg bygger på en række ekstrakørsler finansieret af Statens humanistiske Forskningsråd.

Begge befolkningsudsnit er på ca. 2.000 svarpersoner. Begge ser bort fra personer under 16 år. Fra Danmarks Statistik råder jeg over råtal og har derfor kunnet anvende χ^2 -testen. Fra AIM har jeg kun procenter og basistal og har derfor testet på anden måde ²⁾.

Vi skal nu først se på klassesprogsproblemet, dernæst på kønsprogsproblemet, for endelig til sidst at gøre os nogle overvejelser over dels tosprogethedsproblemet dels nationalsprogsproblemet.

B Klassesprogsproblemet

B,1 Standardsprog - dialekter, by - land.

Det er ikke længe siden, vi havde to sæt skolelove i Danmark, et for landsbyskolen og et for købstadsskolen. I landsbyskolen var undervisning i fremmedsprog fakultativ. Det var byboerne, der lærte fremmedsprog, som det var byboerne, der talte det dansk, som lå tættest på rigssprogsnormen, standardsproget ³⁾ (Tab.3.5).

B,2 De ny mellemlag og uddannelseseksplosionen.

I løbet af efterkrigstiden er andelen i befolkningen af funktionærer steget kraftigt. Det viser et kryds af alder og erhverv fra 1977 (Tab. 2.1). Af de 50-64årige var 20% funktionærer, men af de 25-29årige var det 45%. Det er sprog-arbejdere ⁴⁾, eller som man før kaldte dem åndens arbejdere, bureaukrater, pædagoger m.v. Et kryds af alder og "modtaget fremmedsprogsundervisning" viser da også, at andelen med fremmedsprog i skolen er steget fra ca. 1/4 hos de ældste til næsten alle hos de yngste (Tab.2.2). Således målt er ekspansionen kraftigere i skolen end på arbejdsmarkedet. AIMS tal fra 1977 viser da også, at af almindelige funktionærer angav kun 39% at benytte fremmedsprog på deres arbejde (Tab.3.3), skønt 84% af denne erhvervsgruppe angav, at de havde fremmedsprog i skolen.

B,3 Fra tysk til engelsk dominans

Denne ekspansion i de ny mellemlag falder historisk sammen med skiftet fra tysk til engelsk som første fremmedsprog i skolen. Hos de ældste (50 år og derover i 1977) er der stadig spor af den gamle tilstand, at tysk var det første fremmedsprog (Tab.2.2).

I dag bør man kunne engelsk. Det mener i det mindste både forældre og skolebørn. Det er netop dokumenteret i en doktordisputats af Poul Skov: Værdinormer om Skolen ⁵⁾. Her rangerer Engelsk i "vigtighed" langt over Tysk - næsten på linje med Dansk. I et kontrolmateriale fra den svenske skole konstaterer Skov, at Engelsk snarest rangerer over modersmålet i vigtighed som skolefag.

B,4 Fremmedsprogundervisningen i Danmark

I Danmark har vi en god og stærk tradition for at forankre fremmedsprogundervisningen i en indføring i sociokulturelle forhold i målsprogslandet. Dvs. at der undervises i engelsk som sproget i de angelsaksiske lande, især England og USA - og ikke i engelsk som internationalt sprog ⁶⁾. Men er denne vægtning relevant, når det drejer sig om obligatorisk undervisning for alle?

B,5 Undervisning- arbejde - fritid.

Fremmedsprog bruges mest i fritiden (Tab. 1.1). For alle erhvervsbeskæftigede: Brug på arbejde 28%, i fritiden 39%. Der er ækvivalens mellem brug på arbejde og i fritiden hos de højere funktionærer og landmænd - hos de første på et højt niveau (66%/64%), hos de sidste på et lavt (6%/6%), (Tab.3.1-3). Ellers følges den velkendte dialektik mellem færdighed og brug. Dog ligger brugen - selv den mest udbredte: den i fritiden - langt under den formelle færdighed (skønnet ud fra modtaget undervisning i skolen) og egen vurdering af egen færdighed. Er befolkningen overkvalificeret?

Eller har den ikke mulighed for at udnytte sin færdighed i fritiden?

B,6 Brug af fremmedsprog i fritiden

Vi ser her bort fra massemedierne, hvor engelsk er det dominerende blandt fremmedsprogene, og vender os til turismen, hvor vi har mulighed for at lægge et talmateriale frem. Af tidnød ser vi også bort fra turismen til Danmark, skønt den er veldokumenteret ⁷⁾, men nævner dog, hvad enhver om sommeren kan overbevise sig om - især i Jylland - at hovedparten af de ikke-skandinaviske turister er tyske og gennemfører den meste kommunikation med danskerne på tysk.

B,7 Turismen fra Danmark- Ferie i udlandet eller i Danmark.

I det materiale, vi har til belysning af ferierejser i udlandet, indgår ikke oplysninger om brug af eller færdighed i fremmedsprog. Vi er henvist til indirekte slutninger ud fra skoleuddannelsesniveauer. 56% af befolkningen (på 16 år og derover, jf. ovf. under A,2) holdt i 1980 ferie uden for hjemmet (Tab.2.3). Andelen faldt med alder fra 66% hos de yngste til 33% hos de ældste (Tab.2.3), men stiger med urbanitet, skoleuddannelsesniveau og indtægt ⁸⁾.

For valg mellem ferie i Danmark og i udlandet, blandt dem der holdt ferie uden for hjemmet, synes økonomien derimod ikke at spille den store rolle. Variablen "indtægt" giver kun udslag helt i toppen af skalaen. Men skoleuddannelsesniveau spiller en stor rolle. Blandt

dem, der holdt ferie uden for hjemmet og skulle vælge mellem ferie i udlandet eller i Danmark, steg andelen for valg af udlandet med skoleuddannelsesniveau fra 44% til 60% (Tab.1.2-3).

B,8 Rejseform ⁹⁾.

Man kan rejse med familien eller alene, dvs. i gruppe på flere eller i gruppe på én. Det er de unge (vel ofte ugifte) og de gamle (vel ofte førhen gifte), der rejser i gruppe på én (Tab.2.4-5). Men først og fremmest er det folk med et højere skoleuddannelsesniveau.

Man kan rejse på selskabsrejse eller individuelt. Igen er det skoleuddannelsesniveau, der klart skiller vandene. Andelen for selskabsrejser af rejser hos folk på laveste skoleniveau ligger på 57%, hos dem på det højeste skoleuddannelsesniveau på kun 35% (Tab. 1.4).

Hvis folk med lavt skoleuddannelsesniveau endelig rejser individuelt, er det ofte for at besøge familie og venner. Af individuelt arrangerede rejser, rejst af folk på laveste skoleuddannelsesniveau, gik i 1980 ikke mindre en 35% til familie og venner. Ser vi indenfor denne kategori bort fra rejser i gruppe på flere, stiger andelen for familie og venner til 51% (Tab.1.5). For folk på dette skoleuddannelsesniveau spiller også campingrejser en stor rolle (Tab. 3.4).

Vi kan konstatere, at frekvensen for valg af ferie i udlandet, og for valg af "svære rejser", dvs. rejser i gruppe på én og individuelt arrangerede rejser, stiger med skoleuddannelsesniveau.

B,9 Rejsemål.

Når nu skoleuddannelsesniveau - og dermed antagelig færdighed i fremmedsprog - er en væsentlig variabel ved beskrivelsen af rejseform, er den så også for rejsemål? Er det så skolesprogslandene, de engelsk-, fransk og tysktalende lande, som folk tager på ferie i?

Af skolesprogslandene hører kun Tyskland/Østrig til de større rejsemål. Frankrig og England er små destinationer, også blandt folk på de højere skoleuddannelsesniveauer. Der er dog en klar stigning for disse destinationer med skoleuddannelsesniveau (Tab.1.6-7).

Tyskland/Østrig er især populært blandt de ældre (jvf sprogskiftet ovf. B,3), dvs. pensionister, men også blandt arbejdere. De ny mellemlag, funktionærerne, tager andre steder hen, men altså ikke typisk til de andre skolesprogslande, England og Frankrig, selv om de få, der rejser til disse lande, typisk hører til i den erhvervskategori (Tab. 2.3 & 3.4).

Udover Tyskland/Østrig, Norge og Sverige findes de store rejsemål som bekendt ved Middelhavet. Her kan danskerne så tale engelsk med folk, der selv har engelsk som fremmedsprog, selv om skolen ikke har trænet dem i at klare den slags kommunikationssituationer, men belært dem om forholdene i England og USA.

Et par detaljer: Der er ikke så få rejser til USA og Canada, men de går næsten alle til familie og venner. Både Norge og Sverige er store rejsemål. Norge ofte for de ældre, lavtuddannede og dem med små indtægter, i skattevæsenets forstand. Sverige ofte for højtuddannede og dem med større indtægter. For valg mellem disse to nordiske lande spiller bopælen dog en meget væsentlig rolle. Jyderne tager til Norge og sjællænderne til Sverige (Tab. 3.6): Nærturisme.

B,10 Klassesprog?

Jeg ser disse (under B,1-9) behandlede træk som indicier for, at den betydelige færdighed i engelsk, som danskerne har ønsket og fået, ikke uden videre for flertallets vedkommende kan begrundes ud fra praktiske kommunikative behov - ud over de nødtørftigste i turistverdenen. Men folk er tilsyneladende godt tilfredse. Der demonstreres ikke for at få indført spansk, italiensk eller græsk i skolen.

Jeg har allerede antydnet, at en forklaring skal søges andetsteds. Det skal uddybes nærmere, når vi har set på kønssprogsproblemet.

C Kønssprogsproblemet

C,1 Sprogfag er kvindefag.

Sprog-fagene i uddannelsessystemet er oftest kvindefag. Det kan ikke vare længe, før det slår kraftigt igennem på konferencer med sproglige emner som denne. Det gælder i skolen, på universiteterne og ikke mindst i den frivillige voksenundervisning. Som en embedsmand i Undervisningsministeriet udtrykte det: "Det er ved at blive et privilegium for kvinder at kunne fremmedsprog"¹⁰⁾.

Det er næppe uinteressant her at foretage en sammenligning med den interesse for rigssprogsnormen, som især piger viser i skolens danskundervisning i dialektområder.¹¹⁾

C,2 Bruger kvinder fremmedsprog på arbejde?

Danske kvinder har stadigvæk lavere erhvervsfrekvens end mænd. Men blandt de faktisk erhvervsbeskæftigede er der balance mellem kønnene ved ca. 27% for brug på arbejdet. Meget få¹²⁾.

C,3 Men er det da i fritiden?

På spørgsmålet om brug i fritiden svarede i 1977 ja af 40% af kvinderne og 37% af mændene. Forskellen er ikke signifikant.

En klar forskel viste sig derimod på spørgsmålet: Er brugen stigende, faldende eller stabil? Brugen hos kvinder var stabil på et lavere niveau end hos mændene, og ofte faldende. Typisk svarede "faldende" af 47% af de gifte kvinder uden erhverv. Denne kategori hører paradoksalt nok til de flittigste dyrkere af fremmedsprog i den frivillige voksenundervisning ¹³⁾.

C,4 Er det da på turistrejser?

De fleste turistrejser til udlandet foregår i gruppe på flere, en familie (jvf. ovf. B,8). Dvs. at vort materiale til belysning af netop kvinders rejser bliver ret begrænset. Vi er henvist til de få rejser, der blev rejst af kvinder i gruppe på én (Tab.1.4).

C, 5 Rejseform

Kvinder vælger lidt oftere end mænd selskabsrejser fremfor individuelt arrangerede rejser. Men forskellen er ikke stor. Den store forskel finder vi indenfor de individuelt arrangerede rejser. Af rejser rejst af kvinder, der rejste i gruppe på én, gik 54% til familie og venner, af resten (kvinder i gruppe på flere samt mænd) var det 25% (Tab. 4.1.). Og hvilke kvinder var det så, der overhovedet vovede sig ud på en individuel rejse alene? Det er relevant at se på to relationer, til kvinder i gruppe på flere, og til mænd i gruppe på én. Begge afslører, at kvinder dels har højere levealder end mænd - der er mange pensionister - dels at de er mere bundne af børn - der er få i aldersklassen 30-49 år. Men ellers viser tallene, at det er skoleuddannelsesniveau og erhverv (studerende), som er afgørende (Tab. 4.3-4.).

C,6 Rejsemål

Men er det så sådan, at kvinderne i stort tal rejser til skolesprogslandene, især England og Frankrig, når de er på deres egen boldgade? Nej, men tendensen er der. Også for kvinder i gruppe på én hører disse destinationer til de små. Men andelen er lidt større end for andre (Tab. 4.2).

C,7 Kvinders ligestilling på arbejdsmarkedet.

Især kvinderne har grebet kvalificering i fremmedsprog som et springbræt til andet en ufaglært arbejde. Væksten i gruppen af sprogarbejdere skyldes ikke mindst dem. Men en generel kvalifikation,

som efterhånden mange har, er ikke salgbar på markedet, hvis den ikke kombineres med andre kvalifikationer - og det er her traditionen og de familjemæssige hensyn blokerer. Hvis der ikke sker et gennembrud her, vil den ensidige kvalifikation indenfor sprog være en blindgyde på vejen mod ligestilling.

D Fremmedsprogene i køns- og klassesprogsproblematikken.

D,1 Den negative argumentation.

Det lille indblik, som dette talmateriale giver i danskernes kompetence i og brug af fremmedsprogene, indicerer, at der er tale om mangel på balance. Det gælder ikke blot omfang, men også valg af sprog, såvel skolens valg som det frivillige valg. Jeg har valgt at tage et materiale fra turistsektoren, fordi der i denne også kan være brug for produktive færdigheder. Det er klart at brugen af passive færdigheder foran TV-skærmen modificerer billedet noget. Men alligevel:

Hvis det var umiddelbare nyttehensyn, der styrede interessen for fremmedsprog i Danmark, ville man vente et helt andet billede. Hvis fremmedsprogsfærdighed kunne sammenlignes med andre professionelle færdigheder, som svejsning, lastbilkørsel, violinbyggeri eller skriftlæsning, ja så ville man nok have færre, men til gengæld langt mere kyndige. Yderligere ville man nok have en langt større spredning på fremmedsprog, på det professionelle niveau af hensyn til handelssamkvem og kulturel interaktion, på det private af hensyn til de rejsemål, som befolkningen åbenbart foretrækker. Endelig ville engelskundervisningen nok have en anden karakter. Man ville klart satse på engelsk som internationalt sprog.

Sådan som jeg anlægger mit ræsonnement, kommer jeg til at putte i samme skuffe dels en respektabel trang til almindelse dels et gement snobberi. Jeg argumenterer negativt som Erasmus Montanus om morlille og stenen, når jeg måler ud fra manglende nytte. Men det afholder mig ikke fra at gøre det. Vi trænger til en diskussion af vor fremmedsprogspolitik og fremmedsprogsundervisning. Og i den diskussion vil det ikke være urimeligt at inddrage sproghistoriens vidnesbyrd.

D,2 Traditionens forklaring

Der må være en anden forklaring. Uden at kunne argumentere positivt vil jeg plædere for, at vi i pagt med den sproghistoriske tradition betragter den store interesse for fremmedsprog -i dag for engelsk- som et udtryk for ønske om social identitet og prestige,

en funktion som også færdighed i rigsmålet har. Det vil sige, at man må også begribe ønsket om at kvalificere hele befolkningen i et og samme fremmedsprog i socialpsykologiske og udjævningspolitiske kategorier.

Og det skal man ikke bare vurdere negativt. Man taler blandt pædagoger i Danmark i disse år meget om "de stille piger i skolen", men også om sprogundervisningens frigørende effekt. Tryghed og selvrespekt er væsentlige forudsætninger i mange af livets forhold, også for en kamp om større lighed mellem køn og samfundsklasser. Spørgsmålet er blot, om man ikke kunne have opnået de samme socialpsykologiske og politiske resultater på anden måde, f.eks. således at de prestigeskabende færdigheder også var nogle, der gav basis for økonomisk opstigning og udjævning.

Et af skældsordene fra klasesprogsdebatten er "kompensatorisk undervisning". Man forsøgte at "normalisere" sprogbrugen hos børnene i en subkultur for at give dem større chancer i samfundet, men forgæves. Der er andre barrierer.

I den forstand og i mange andre hører fremmedsprogene med i det sprogsociologiske billede i Danmark.

E Tosprogethedsproblematikken

I den danske folkeskole tilstræbes direkte, at danskerne skal blive tosprogede med engelsk som det sprog, der følger nærmest efter modersmålet (jff. den vejledende læseplan for fremmedsprog) ¹³⁾.

Dette valg er almindeligt accepteret. Min bud på årsagerne til accepten: Hos ældre minderne fra Anden Verdenskrig, hos yngre dels modstanden mod Fællesmarkedet dels påvirkning fra den angelsaksiske ungdomskultur. Hos alle en bevidsthed om, at Danmark er "et lidet fattigt land", og at vi danskere bliver lige så overraskede, ja måske pinligt berørte, over at blive tiltalt på dansk af en udlænding, som en jyde bliver over at blive tiltalt på jysk af en københavnere. Det er os, de små, der må tilpasse os de store. Det er vi vant til.

Denne politik til fordel for engelsk som "andetsprog" støttes af medierne. TV har en stor programflade med engelsksprogede udsendelser. Radioen mange musikudsendelser med engelsksprogede sangtekster.

Det engelske sprog er næppe en trussel mod det danske i den forstand, at dansk sprogbrug oversvømmes af engelske låneord, som fortrænger almindeligt brugte danske. Der kan næppe konstateres en

sprogblanding, som nærmer sig, hvad vi har været ude for før i tiden, da det danske sprog ikke var en så stabil størrelse, som det er i dag.

Den engelske dominans kan spores f.eks. i udtalen af ikke-engelske låneord (waterpass), i re-anglificering af gamle engelske låneord (roast-beef) og i stavemåden af romanske låneord (litteratur, adresse for litteratur, adresse).

Hvis der er en alvorlig trussel mod det danske sprog, ligger den et andet sted.

F. Nationalsprogsproblematikken.

I en artikel i De nordiska språkens framtid ¹⁴⁾ gennemgår Bengt Sigurd en række af de faktorer, man har inddraget i spekulationer over, hvilke fremtidsudsigter et sprog kan have. Han opregner efter Stewart ¹⁵⁾: standardisering, autonomi, historicitet og vitalitet og tilføjer efter andre forskere træk som antal af talende, sprogfællesskabets økonomiske styrke, og endelig en politisk faktor, hvor han tænker på nationale selvstændighedsbevægelser.

Et træk forbigår Sigurd, nemlig et sprogs monopolstilling i en population. I det mindste i demokratiske nationer som de nordiske, hvor også uddannelsen demokratiseres kraftigt, skal denne faktor næppe undervurderes ¹⁶⁾. Når man bevidst satser på at gøre hele befolkningen tosproget, som det f.eks. sker i Danmark med på den ene side det lille sprog dansk og på den anden side det dominerende verdenssprog engelsk, kan det få konsekvenser, hvis målet nås. Den dag vil det være muligt at få samfundet til at fungere i produktion, administration, uddannelse og opdragelse, ja i hele den demokratiske proces, på et andet sprog, engelsk.

I praksis vil det næppe ske, hvis vi stiller rimeligt høje færdighedskrav. Men det er ikke netop praksis, der altid er afgørende. Vi spiller os også nogle argumenter af hænde, når der på det formelle plan skal argumenteres for dansk sprogs ligeberettiget i internationale sammenhænge. Fra sådant hold kunne man med nogen ret spørge, hvilken forskel det ville gøre, om skrivelser fra offentlige myndigheder blev affattet på uforståeligt dansk eller uforståeligt engelsk.

Men hvis alle formelt set kan engelsk, vil monopolet formelt set være brudt.

Netop denne tilstand kender sproghistorien ikke til. Selv om man taler om tosprogethed i senmiddelalderen, har der, så vidt vi ved, altid været store befolkningsgrupper, der ikke har kunnet andet end deres modersmål. Det er dem, der som en national kerne er de -oftest usynlige - helte i den klassesprogshistorie, som sproghistorien jo også er.

Til slut vil jeg udtrykke mit håb om, for det første at kommende beskrivelser af klassesprogsforskelle vil tage ved lære af sproghistorien og inddrage det område, hvor klasseforskelle faktisk er mest synlige - ellers bliver beskrivelsen ikke realistisk, og for det andet - hvad der nok vil være fremgået af min holdning, at det danske sprog endnu i mange år som standardsprog må være de danskes lyd.

Niels Haastrups tekst er en lettere bearbejdelse af et foredrag med tilhørende hand-out fra konferencen om Nordiske sprog og moderne lingvistik, der blev afholdt på Århus Universitet i 1983.

En forkortet version af selve foredraget uden tabeller og udførlige noter publiceres i:

The Nordic Languages and Modern Linguistics 5, Proceedings of the fifth international conference on Nordic languages and modern linguistics in Århus, 27/6 - 1/7 1983. Edited by K. Ringgaard and Viggo Sørensen. Århus, 1984, pag. 267-276. ISBN 87-981570-0-0.

1. SKOLEUDANNELSESNIVEAUER

AIMs udsnit 1977					
	I	II - III	IV	Alle	
Personer i udsnittet	1251	726	296	2300	
1.1. 18) Fremmedsprog i skolen	37%	97%	96%	64%	
Brug på arbejde	9%	30%	56%	22%	
Brug i fritiden	21%	53%	77%	39%	
Danmarks Statistik:					
Ferieundersøgelsen 1980					
	I	II	III	IV	Alle
1.2. 19) Svarpersoner ÷ "Andet".	886	389	421	179	1875
Heraf på ferie i udlandet	19%	25%	39%	47%	27%
1.3. 20) Personer på ferie udenfor hjemmet	383	215	293	141	1032
Heraf på ferie i udlandet	44%	45%	56%	60%	50%
1.4. 21) Ferierejser i udlandet, alle	194	110	220	118	642
Som selskabsrejser	57%	47%	34%	35%	43%
Som rejser i gruppe på én	27%	29%	34%	42%	32%
Som individuelle rejser i gr. på én	9%	12%	23%	20%	16%
1.5. 22) Individuelle rejser i gr. på én	18	67	87	105	41%
Heraf til familie og venner	56%	38%	38%	41%	
1.6. 23) Individuelle rejser	84	58	145	76	363
Til Vesttyskland/Østrig	39%	25%	19%	20%	25%
England	1%	3%	9%	5%	6%
USA/Can.	8%	0	4%	3%	4%
Frankrig/Belg./Lux.	4%	3%	8%	17%	8%
Norge	21%	17%	16%	8%	16%
Sverige	12%	14%	14%	18%	15%
Andet	14%	36%	29%	29%	27%
1.7. 24) Selskabsrejser	110	52	75	42	279
Til Vesttyskland/Østrig	33%	10%	11%	5%	19%
England	1%	6%	8%	10%	5%
Frankrig/Belg./Lux.	1%	0	4%	10%	3%
Norge	5%	2%	7%	5%	5%
Spanien	28%	40%	31%	26%	31%
Italien	6%	13%	13%	10%	10%
Grækenland	9%	15%	5%	14%	10%
Andet	15%	13%	21%	21%	18%

2. ALDERSKATEGORIER

AIMs udsnit 1977		15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-64	65+	Alle
2.1.	Personer i udsnittet	224	233	249	357	348	509	379	2300
25)	Funktionærer	-	-	44%	37%	32%	21%	-	-
	Andre erhverv	-	-	36%	47%	37%	42%	-	-
	Uden erhverv	-	-	20%	17%	30%	37%	-	-
2.2.	Fremmedsprog i skolen	97%	98%	98%	78%	49%	43%	28%	64%
	Brug på arbejde	29%	36%	33%	31%	18%	17%	4%	22%
	Brug i fritid	57%	55%	52%	40%	44%	27%	18%	39%
	Engelsk i skolen	97%	98%	97%	73%	43%	30%	21%	58%
	Kan nogle ord eller mere	90%	94%	88%	74%	60%	42%	26%	62%
	Difference i procent-point	7	4	9	1	17	12	5	4
27)	Tysk i skolen	93%	85%	82%	54%	36%	36%	23%	52%
	Kan nogle ord eller mere	77%	77%	77%	58%	49%	51%	33%	57%
	Difference i procent-point	16	8	5	4	13	15	10	5
	Fransk i skolen	32%	37%	29%	22%	13%	12%	8%	20%
Danmarks Statistik:									
Ferieundersøgelsen 1980									
2.3	Svarpersoner	16-19 147	20-29 370	30-39 381	40-49 288	50-59 280	60-64 122	65+ 355	Alle 1943
20)	Ferie udenfor hjemmet	66%	62%	63%	55%	58%	52%	33%	56%
Rejser									
2.4.	Selskabsrejser	12	47	56	48	48	23	45	279
29)	Heraf i gruppe på én	75%	64%	23%	15%	31%	43%	40%	37%
2.5.	Individuelle rejser	7	97	90	75	50	21	23	363
	Heraf i gruppe på én	71%	47%	18%	9%	28%	29%	48%	29%
Rejsemål i udlandet for individuelle rejser:									
Individuelle rejser									
2.6.	Vesttyskland/Østrig	15-39 269	15-39 269	15-39 269	15-39 269	15-39 269	15-39 269	15-39 269	Alle 363
	England	21%	21%	21%	21%	21%	21%	21%	25%
	USA/Can.	6%	6%	6%	6%	6%	6%	6%	6%
	Frankrig/Belgien/Lux.	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	4%
	Norge	9%	9%	9%	9%	9%	9%	9%	8%
	Sverige	17%	17%	17%	17%	17%	17%	17%	16%
	Andet	17%	28%	28%	28%	28%	28%	28%	15%
		28%							27%

3.a. ===== ERHVERV =====

AIMs udsnit 1977

	I erhverv	Uden erhverv	Andet	Alle
Personer i udsnittet	1310	713	277	2300
Fremmedsprog i skolen	71%	37%	-	64%
Brug på arbejde	28%	3% (1)	-	22%
Brug i fritid	39%	27%	-	39%
Personer uden erhv. el. lærl./stud. Lærl. kv. uden erhv. Pensionister				
Svarpersoner	252	260	453	
Fremmedsprog i skolen	98%	54%	28%	
Brug på arbejde	47%	3% (1)	3% (1)	
Brug i fritid	66%	36%	22%	
Personer i erhverv	Ufagl. Fagl. Funktion. alm. Funktion. høj. Landm. Selvst.			
Svarpersoner	299	295	103	54
Fremmedsprog i skolen	56%	69%	90%	18%
Brug på arbejde	10%	18%	66%	6%
Brug i fritid	23%	35%	64%	6%

Danmarks Statistik:

Ferieundersøgelsen 1980

	Ufagl. + Fagl.	Pensionister	Andre	Alle
Individuelle rejser rejst	49	29	285	363
på camping	43%	17%	21%	24%
til Vesttyskland	27%	38%	17%	20%

3.b. ===== DØFTEL =====

AIMs udsnit 1977

	Kbhv./Fredb./Gent.	Kbhv.s forst.	Øerne i øvr.	Jylland
Svarpersoner	451	433	451	965
Fremmedsprog i skolen	72%	77%	53%	59%
Brug på arbejde	31%	22%	17%	20%
Brug i fritid	49%	46%	37%	32%

Danmarks Statistik:

Ferieundersøgelsen 1980

	Hovedstadsområdet	Øerne i øvr.	Jylland
Individuelle rejser til N. og S.	38	20	52
Til Norge	37%	40%	67%
Til Sverige	63%	60%	33%

4. ===== KØN, især kvinder. =====

Danmarks Statistik: Ferieundersøgelsen 1980

	Kvinder i gr. på én		Resten	Alle
	Rejser	54	309	363
4.1. 36)	Individuelle rejser			
	Til familie og venner	54%	25%	29%
	Til andet	46%	75%	71%
4.2. 37)	Alle rejser	111	31	642
	Til England	9%	5%	5%
	Til Frankrig/Belg./Lux.	10%	5%	6%
	til andre destinationer	81%	90%	89%

	Rejser i gruppe på én				Rejser rejst af kvinder			
	Kvinder	Mænd	Alle		Gr. på én	Gr. på flere	Alle	
	tal	tal	tal	%	tal	tal	tal	%
4.3. 38)	Individuelle rejser							
	16-29årige	26	25	49%	26	34	60	100%
	30-49årige	7	16	70%	7	71	78	100%
	50årige og derover	21	10	32%	21	23	44	100%
4.4.	Skoleuddannelsesniveau I-II	13	18	58%	13	48	61	100%
	do III-IV	41	33	45%	41	80	121	100%
4.5.	Selvstændige	0	2	100%	0	0	0	100%
	Ufaglærte	1	5	83%	1	9	10	100%
	Faglærte	0	5	100%	0	0	0	100%
	Funktionærer	21	22	51%	21	58	79	100%
	Studerende	11	8	42%	11	9	20	100%
	Pensionister	10	3	22%	10	6	16	100%
	Andet	11	6	35%	11	46	57	100%
	Alle	54	51	49%	54	128	182	100%

NOTER

- 1) Peter Skautrup (1944ff.) har disponeret sit store sproghistoriske værk således, at fremmedsprogsproblematikken behandles som et fast punkt i hver periode, dog ikke i Holbergtiden 1700-50. I begyndelsen tales om Sprogets liv og kamp, fra 1600 og i de resterende perioder benyttes næsten enslydende overskrifter: Sprogets ydre kår, Fremmedsprog og modersmål, mv.

Se videre Haastrup 1983 pag. 11 og 40f.

Sammenstødet mellem to sprog hører hjemme i en forskningstradition, hvis emne er bilinguisme, tosprogethed. Men sådanne sammenstød angår typisk andre tilstande, der har at gøre med grænsesammenstød (i Danmark tysk-dansk i Sønderjylland) eller immigration (i Danmark fremmedarbejdere). Den problemstilling, som sproghistorien rejser vedr. fremmedsprog, falder ikke på plads i dette importerede system. Dette importerede systems gennemslagskraft viser sig også i, at man opretter områdestudier, hvor interessen koncentrerer sig om sociokulturelle forhold i fremmede lande, fordi færdighed i engelsk er forudsat. I de fremmede lande som verdenssprog, i hjemlandet (de angelsaksiske lande) som modersmål og standardsprog. Men for danskere er engelsk dog stadig et fremmedsprog. Se videre Haastrup 1981, pag. 10-14 og 335f.

- 2) Danmarks Statistiks Ferieundersøgelsen 1980. Et udvalg af materialet fra denne er publiceret i Statistiske Efterretninger A-1981-27. De opregnede tal herfra citeres ikke i min tekst. I publikationen kan læses en nærmere redegørelse for befolkningsudsnittets sammensætning og undersøgelsens design. I min tekst refereres til råtal tilvejebragt ved ekstrakørsler på basis i Danmarks Statistik, udført af datalogen Allen Sawitz, RUC. Forskellen mellem den forventede og observerede distribution testes med χ^2 -testen (Siegel 1956, pag. 104ff.). Testresultater anføres i noter til tabellerne.

AIM-undersøgelsen er ikke publiceret direkte, men er udnyttet i flere rapporter, herunder meget udførligt med netop foredragets sigte i ROLIG-papir 25/81 pag. 257-342. Ved testning af signifikansen mellem procenttal er benyttet test about the difference of two proportions (Hayslett 1979, pag. 119ff.). Testresultater anføres i noter til tabellerne.

Det hører med til en seriøs vurdering af materialet at måle, i hvilket omfang de benyttede råtal er distribueret på samme måde som de reeltal, vi kan få adgang til, f.eks. panelets distribution på alder, bopæl m.v. sammenlignet med CPR-udtræk. Min undersøgelse af dette er ikke tilendebragt, den bliver på grund af materialets karakter meget kompleks. Men intet tyder på, at det skulle være uforsvarligt at anvende råtal på den måde, jeg har gjort i dette foredrag.

- 3) Haastrup 1981, pag. 257f. og 276f. Skautrup 1944f. Bd. III, pag. 213ff.
- 4) Det er klart, at Tab. 2.1. ikke beviser, men kun illustrerer dette velkendte faktum. Folk kan skifte erhverv, overenskomster og definitioner kan ændres, og ikke alle under funktionærloven er sprogarbejdere, men mange. Se videre Haastrup 1981, pag. 25. J.G.Andersen 1979, pag. 112-22.

- 5) Skov 1983, pag. 112ff., om Sverige pag. 131-32.
- 6) Undervisningsministeriet 1976. Haastrup 1983, pag. 31f.
- 7) Haastrup 1981, pag. 29ff. med henvv.
- 8) ~ Ferieundersøgelsen 1980. Andel med ferie uden for hjemmet. Stigende med urbanitet: Jylland 52% (499/959) vs. Kbhv.Frederiksberg 71% (147/207). Signifikant ved 0.001. Stigende med skoleuddannelsesniveau: Laveste 43% (383/886) vs. højeste 79% (141/179). Signifikant ved 0.001. Vedr. personlig bruttoindkomst. Fra ÷ til 150.000 svinger procenten mellem 42 og 53, op og ned. Men fra 150.000 stiger den: 150.000-199.999: 65%, 200.000 og mere: 71%.
- 9) Haastrup 1981, pag. 83ff. Her drøftes forskellen på de to indgange til materialet ved bearbejdelse af 1976-undersøgelsen. De samme problemer findes ved bearbejdelsen af 1980-undersøgelsen. Man kan enten gå ud fra personniveauet, som det gøres ved beregninger over ferie udenfor hjemmet og ferie i udlandet, eller fra de faktisk foretagne rejser, og så se, hvem der har rejst dem. Det er det sidste der er tilfældet, når der i det flg. tales om gruppestørrelse, overnatningsform, selskabsrejse, individuel rejse, destinationer m.v.
I dette foredrag er set bort fra de problemer, det rejser, at nogle svarpersoner har rejst mere end én rejse til udlandet. Problematikken er grundigt behandlet vedr. Ferieundersøgelsen 1976 i Haastrup 1981, pag. 73f. og 98f., og vil også blive genstand for mere udførlig behandling vedr. 1980-undersøgelsen.
- 10) Fischer Hansen 1982, pag. 196.
Ørum 1973 tabb. 49 og 60.
Undervisningsministeriet 1981, pag. 13, tab. 5b.
- 11) Nyberg 1981, pag. 69ff. og 115-23.
- 12) Haastrup 1981 pag. 311ff.
Beregning af brug af fremmedsprog på arbejdet, korrigeret for erhvervsfrekvens: Af alle mænd (1130) bruger 305 fremmedsprog på arbejdet, dvs. 27%. Af alle kvinder (1170) bruger 199, dvs. 17%. Men erhvervsfrekvensen for mænd er 67% (757 af 1130) og for kvinder 47% (550 af 1170). Af de erhvervsbeskæftigede mænd bruger 40% fremmedsprog på arbejde, og 36% kvinder. Forskellen er ikke signifikant.
- 13) AIM 1977: Er Deres anvendelse af sproget i fritiden stabil, stigende eller faldende? Betingelse: Bruger fremmedsprog i fritiden, Engelsk.

	Stabil	Faldende	Stigende
Mænd (329)	65%	8%	22%
Kvinder (382)	55%	22%	18%
Gift kvinde uden erhverv (74)	41%	47%	7%

AIM 1977: Har de forsøgt senere at lære fremmedsprog?
Alle (2300): ja: 21%. Gifte kvinder uden erhverv (260): ja: 39%.
- 14) Jf. note 6.
- 15) Indlægget: Språk och framtid - några spekulationer, pag. 132ff. in Sigurd 1977.

- 16) Indlægget: A sociolinguistic typology for describing national multilingualism, in Fishman 1971.
- 17) Haastrup 1981, pag. 370ff., og Haastrup 1983, pag. 12ff.
- 18) ad Tab. 1.1. I-IV: skoleuddannelsesniveauer. I: kun 7 års skolegang. IV: studentereksamen/HF. II og III: mellemniveauer. Inddelingerne er angivet så groft, fordi niveauerne ikke er defineret helt ens hos AIM og Danmarks Statistik. En redegørelse for denne problematik kan læses hos Haastrup 1981, pag. 261f. Forskellen mellem brug i fritid og på arbejde er signifikant for alle skoleuddannelsesniveauer. H_0 forkastes ved 0.005.
- 19) ad Tab. 1.2. Forskellen mellem de fire niveauer er signifikant. $\chi^2 = 102,13 > 18,46$ (ved df. 4, i opstilling med 5 skoleuddannelsesniveauer, dvs. inkl. Andet). H_0 forkastes ved 0,001.
- 20) ad Tab. 1.3. $\chi^2 = 18,2 > 13,28$ (ved df. 4, i opstilling med 5 skoleuddannelsesniveauer, dvs. inkl. Andet). H_0 forkastes ved 0,01.
- 21) ad Tab. 1.4. $\chi^2 = 42,80 > 27,88$ (ved df. 9 i krydset af skoleuddannelsesniveau, rejseform og gruppestørrelse). H_0 forkastes ved 0.001. NB tab. er ufuldstændig i forh. til beregningen.
- 22) ad Tab. 1.5. $\chi^2 = 5,77 > 5,41$ (df. 1). H_0 forkastes ved 0.02.
- 23) ad Tab. 1.6. $\chi^2 = 51,87 > 46,80$ (ved df. 21). H_0 forkastes ved 0,001.
- 24) ad Tab. 1.7. $\chi^2 = 47,65 > 42,98$ (ved df. 24). H_0 forkastes ved 0,01.
- 25) ad Tab. 2.1. Forskellen mellem andelen af funktionærer i aldersklasserne 50-64årige (21%) og 25-29årige (44%) er signifikant. H_0 forkastes ved 0.001. Det samme gælder, hvis målingen gælder funktionærers andel af de erhvervsbeskæftigede i de to aldersklasser.
- 26) ad Tab. 2.2. Forskellen mellem modtaget undervisning i henh. engelsk og tysk i aldersklassen af 50årige og derover. Eng. i skolen 26,5% (236/888). Tysk i skolen 30,8% (274/888). H_0 forkastes ved 0.05.
- 27) ad Tab. 2.2. Der er ved alle tre skolesprog en kraftig stigning for "fremmedsprog i skolen" fra de ældste til de yngste. Significans-beregninger skulle være overflødige. Det bør bemærkes, at tabellen viser, at stigningen er knap så kraftig, hvis vi måler på niveauet "egen vurdering af egen færdighed". Bemærk især især den store difference i aldersgrupperne 40-49-årige og 50-64årige. Som eks. er significansen beregnet for engelsk hos de 50-64årige. H_0 forkastes ved 0.005.
- 28) ad Tab. 2.3. $\chi^2 = 64,94 > 22,46$ (ved df. 6). H_0 forkastes ved 0.001.
- 29) ad Tab. 2.4. $\chi^2 = 44,16 > 22,46$ (ved df. 6). H_0 forkastes ved 0.001.
- 30) ad Tab. 2.5. $\chi^2 = 45,75 > 22,46$ (ved df. 6). H_0 forkastes ved 0.001.
- 31) ad Tab. 2.6. $\chi^2 = 27,99 > 24,32$ (ved df. 7). H_0 forkastes ved 0.001.
- 32) ad Tab. 3.1-3. For de andre (end. Højere funktionærer og Landmænd) erhvervsgrupper er forskellen mellem brug på arbejde og i fritid signifikant. Som eks. vises forskellen ved selvst, hvor H_0 forkastes ved 0.05.

- 33) ad Tab. 3.4. $\chi^2 = 10,92 > 10,83$ (ved df. 2). H_0 forkastes ved 0.001.
- 34) ad Tab. 3.5. Testet forskellen mellem Jylland (inkl. Århus) og Kbhv./Fredb./Gentofte vedr. fremmedsprog i skolen. H_0 forkastes ved 0.005.
- 35) ad Tab. 3.6. Hovedstadsområdet er her = Kbhv., Frederiksberg, Kbhv.s amt og Frederiksborg amt.
 $\chi^2 = 9,53 > 9,21$ (df. 2). H_0 forkastes ved 0.01.
- 36) ad Tab. 4.1. $\chi^2 = 17,65 > 10,83$ (df. 2). H_0 forkastes v. 0.001.
- 37) ad Tab. 4.2. $\chi^2 = 7,90 > 7,82$ (df. 2). H_0 forkastes ved 0.02.
- 38) ad Tab. 4.3-4. Basistallene er så små, at significansberegninger kan virke forvirrende. Tabellerne viser dog, at de kategorier, indenfor hvilke kvinderne hævder sig på linje med mændene uden at det kan tilskrives forskellen i livslængde, er de 16-29årige, studerende og personer med de to højeste skoleuddannelsesniveauer. Dette til trods for at inddelingen efter alder viser, at kvinder mellem 30 og 49 år sjældnere end mænd rejser alene. De har børn at tage sig af.

BIBLIOGRAFI

- Andersen, J. Goul 1979: Mellemlagene i Danmark, Politica, Århus.
- Ferieundersøgelsen 1980, Statistiske Efterretninger A-1981-27.
- Fischer Hansen, Ib 1982: Om fremmedsprogenes placering i gymnasiet. Uddannelse 1982:4, pag. 196f., Kbhv.
- Hayslett, H.T. 1979: Statistics made simple. London.
- Haastrup, Niels 1981: Ferie i udlandet - færdighed i fremmedsprog. ROLIG-papir 25/81. Roskilde.
- Haastrup, Niels, 1983: Tre debatplæg om sprogpolitik og sprogundervisning i Danmark. ROLIG-papir 27/83. Roskilde.
- Nyberg, Magda 1981: Findes der dialektbarrierer i Danmark? Danske Folkemål Bd. 69. Kbhv.
- Siegel, Sidney 1977: Nonparametric statistics. McGraw-Hill, N.Y.
- Sigurd, Bengt 1977: De nordiska språkens framtid. Skr. utg. av Svenska Språknämnden 61, Lund.
- Skautrup, Peter 1944-70: Det danske sprogs historie I-V. Kbhv.
- Skov, Poul 1983: Værdinormer om skolen. Studia psychologica et paedagogica, ser. alt. LXVII. Kbhv.-Lund.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981: Tvåspråkighet.
- Stewart, 1971, in Fishman: Advances etc.
- Undervisningsministeriet 1976: Undervisningsvejledning for folkeskolen, Fremmedsprog. Kbhv.
- Undervisningsministeriet 1981: Uddannelsesstatistik 1981:1.
- Orum, Bente 1973: Kønsforskelle blandt skoleungdom. Socialforskningsinstituttets publikationer nr. 59, Kbhv.

ROLIG papir

Knud Anker Jensen

Kontrastiv
hverdag.

Et alternativt
'Landeskunde'-
seminar

Niels Haastrup

Fremmedsprog i
det sprogsocio-
logiske billede
i Danmark

29 | 83

Roskilde UniversitetsCenter
Lingvistgruppen

ROSKILDE UNIVERSITETSBIBLIOTEK

37000 438244 9

TIDSSKRIFTER

ROLIG-papir 29
Roskilde Universitetscenter
Lingvistgruppen

Knud Anker Jensen

Kontrastiv hverdag
Et alternativt "Landeskunde"-seminar

Niels Haastrup

Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark -
nogle pointer fra turistsektoren

ROLIG-papir is a series of working papers written by members of ROLIG, the linguistic circle of Roskilde University Center, and others. Readers are invited to comment on or criticize the papers. The papers are available from ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2, Postbox 260, DK-4000 Roskilde, Denmark.

Roskilde Universitetscenter
December 1983